

ANNA WOJNARSKA

Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu

ORCID – 0000-0003-4096-8940

JANUSZ KIRENKO

Uniwersytet Marii-Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID – 0000-0002-6525-4007

OSOBOWOŚCIOWE UWARUNKOWANIA POCZUCIA OSAMOTNIENIA OSADZONYCH W KONTEKŚCIE WIELKIEJ PIĄTKI*

Wprowadzenie: Poczucie osamotnienia i samotność są zjawiskami sprzężonymi z rozwojem społecznym człowieka i wymagającymi interdyscyplinarnej analizy o charakterze filozoficznej, socjologicznej i psychopedagogicznej.

Cel badań: Celem artykułu jest analiza uwarunkowań osobowościowych poczucia osamotnienia w ramach modelu Wielkiej Piątki.

Metoda badań: Przebadano dwie grupy skazanych, obie po 42 osoby: skazanych po raz pierwszy i recydywistów za pomocą kwestionariuszy: UCLA oraz NEO-FFI.

Wyniki: Pomiędzy badanymi grupami stwierdzono istotne różnice w zakresie ekstrawersji, sumienności oraz poczuciu niskiej przynależności do grupy społecznej, wyższe wyniki w tych skalach osiągnęli recydywiści. Więcej istotnych pozytywnych korelacji pomiędzy zmiennymi z Wielkiej Piątki a wymiarami poczucia osamotnienia wystąpiło w grupie skazanych po raz pierwszy, natomiast w grupie recydywistów istotne korelacje dotyczyły jedynie neurotyczności. Modele regresji wielokrotnej ujawniły istotną moc predykcyjną cechy ugodowości dla większości badanych aspektów poczucia osamotnienia. W mniejszym zakresie ujawniono taką zależność w odniesieniu do neurotyczności i sumienności.

Wnioski: Uzyskane wyniki sugerują potrzebę dalszych eksploracji w tym zakresie w celu wykorzystania ich w resocjalizacji penitencjarnej.

Słowa kluczowe: poczucie osamotnienia, samotność, alienacja, wiktymizacja, Wielka Piątka

* Sugerowane cytowanie: Wojnarska, A., Kirenko, J. (2024). Osobowościowe uwarunkowania poczucia osamotnienia osadzonych w kontekście Wielkiej Piątki. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 43(2), 269–287. <http://dx.doi.org/10.17951/lrp.2024.43.2.269-287>

WPROWADZENIE

Poczucie osamotnienia i samotność są zjawiskami sprzężonymi z rozwojem społecznym człowieka i wymagającymi interdyscyplinarnej analizy o charakterze filozoficznej, socjologicznej i psychopedagogicznej. Są to zjawiska powszechne i uniwersalne, ale jednocześnie zdeterminowane różnorodnymi zmiennymi kulturowymi, społecznymi i osobowymi (Rębisz i in., 2016). Wyczesany (2001, s. 66) pisze, że „samotność jest złożonym, wielowymiarowym i psychospołecznym doświadczeniem człowieka. Występuje pod różną postacią i w różnym stopniu natężenia. Różnorodna jest także etiologia zjawiska”.

Pomimo tego, że w literaturze pojęcia samotności i osamotnienia są często stosowane zamiennie, to wielu badaczy dokonuje ich zróżnicowania, zwracając uwagę, że samotność jest zjawiskiem bardziej obiektywnym, może mieć charakter świadomego wyboru i może sprzyjać kształtowaniu się dojrzałej osobowości w przeciwieństwie do poczucia osamotnienia, które ma głównie znaczenie destruktywne (Rembowski, 1992; Dołęga, 2003; Szczupał, 2005; Sendyk, 2011).

Analiza kontekstów teoretycznych zjawiska samotności i poczucia osamotnienia wskazuje na ich związek z nieprzystosowaniem społecznym. Samotność egzystencjalną charakteryzuje stan braku identyfikacji z normami, celami życiowymi i rolami społecznymi, co powoduje dezintegrację osobowościową. Często ten stan jest określany jako alienacja lub samoalienacja i charakteryzuje się światopoglądem nacechowanym nihilizmem, cynizmem i pesymizmem. Alienacja prowadzi do oderwania się jednostki od kontekstu kulturowego i społecznego, często przybierając formę buntu wobec systemu. Według Seemana (1995; za: Kmiecik-Baran, 1995) alienacja może przybierać postać: poczucia bezradności, bezsensu, anonii (negowanie reguł systemu społecznego), izolacji społecznej – osamotnienia i samowyobcowania. Termin „alienacja” należy uznać za najbardziej pojemny, zawierający w sobie zarówno pojęcie samotności, jak i poczucie osamotnienia. Wspólnymi cechami pojęć alienacji i poczucia osamotnienia jest ich subiektywny i poznawczy charakter oraz to, że są one wynikiem rozbieżności pomiędzy stanem pożądanym a rzeczywistym oraz wiążą się z przeżywaniem emocji negatywnych (Heiman i Margalit, 1998; Lipiński, 2001; Chodkiewicz i Świątkowska, 2007; Biegasiewicz, 2010).

Stosunkowo dużo badań poświęcono problemowi poczucia osamotnienia i alienacji nieletnich (Lipiński, 2001; Biegasiewicz, 2010; Szafrąńska, 2017), natomiast w przypadku dorosłych były to głównie badania dotyczące osób uzależnionych od alkoholu (Medora i Woodward, 2001; Jakubik i Kraszewska, 2002; Chodkiewicz i Świątkowska, 2007) oraz uzależnienia od Internetu i innych technologii cyfrowych (Jędrzejko i Morańska, 2011), które dają pozorne poczucie wspólnoty, ale w rzeczywistości pogłębiają izolację społeczną.

Wiele badań wskazuje na związki istniejące pomiędzy odrzuceniem równieźnym a poczuciem osamotnienia, lękiem i tendencjami depresyjnymi. U mło-

dzieży o niskim statusie socjometrycznym stwierdzono głównie zaburzenia zachowania internalizacyjne (Valvidia i in., 2004; Printstein i in., 2005), nasilenie symptomów depresyjnych i koncentrację na emocjonalnych technikach radzenia sobie ze stresem (Reintjes i in., 2006; Witviet i in., 2010). Tego typu doświadczenia powodują społeczną izolację i wiktyimizację, którym towarzyszy lęk społeczny (Storch i in., 2003; Szwejka, 2011) oraz nasiloną agresję (Kmieciak-Baran, 1995; Czerwińska-Jakimiuk, 2012). Badania Dołęgi (2003) wskazują, że wśród uczniów szkół średnich poczucie samotności koreluje z agresją (głównie fizyczną) i zachowaniami antyspołecznymi. Nadmierna koncentracja na sobie i negatywnych emocjach towarzyszących samotności powoduje brak wrażliwości na potrzeby innych osób, a gromadzące się emocje znajdują ujście właśnie w postaci agresji (Tomaszek i Tucholska, 2012). Nasilony lęk sugerowałby podwyższony poziom neurotyczności osób samotnych, które charakteryzuje napięcie związane z przekonaniem o przyszłych trudnościach, poczucie braku perspektyw życiowych i niemożność realizacji planów i aspiracji powiązane z poczuciem poznawczego i emocjonalnego „oderwania od wartości” (Chodkiewicz i Świątkowska, 2007; Czerwińska-Jakimiuk, 2012).

Kmieciak-Baran (1995) stwierdziła istnienie wyraźnego związku introwersji, braku pewności siebie oraz spadku pewności siebie z poczuciem wyalienowania, a Dołęga (2003) z poczuciem samotności, choć zdaniem Oleś (2006) w grupie osamotnionych duży procent stanowią osoby ambiwertywne. W zakresie poznawczych aspektów osobowości wysokie poczucie osamotnienia koreluje z takimi cechami, jak niska samoocena, niskie poczucie własnej wartości, niskie poczucie własnej sprawczości, zewnętrzne poczucie kontroli (Oleś, 2006; Shaughnessy, 2008; Tomaszek i Tucholska, 2012). Osoby odczuwające osamotnienie częściej manifestowały zaburzenia depresyjne, nasilony neurotyzm i psychotyzm, a także wrogość, niepokój, trudności komunikowania się (Mijusković, 1983; za: Rembowski, 1992). W grupie tej stwierdza się także obniżony poziom koherencji (Tracz, 2010), niski poziom nadziei podstawowej (Sharabi i in., 2012) oraz zewnętrzne poczucie kontroli (Czerwińska-Jakimiuk, 2012), co jest wynikiem doświadczeń związanych z poczuciem bezradności i niskiej sprawczości w interakcjach społecznych. Wśród dzieci i młodzieży udowodniono współwystępowanie poczucia samotności z zaburzeniami zachowania, zaburzeniami emocjonalnymi oraz szeroko zakresowymi trudnościami w nauce, które w sumie decydowały o procesie stygmatyzacji i wykluczenia z grupy rówieśniczej (Shaughnessy, 2008).

Wśród zaburzeń współwystępujących z poczuciem osamotnienia wymienia się również: specyficzne zaburzenia osobowości (zależna, borderline), psychozy, tendencje samobójcze (Karbova, 2012). Poczucie osamotnienia jest obecne w przebiegu choroby Alzheimera, alkoholizmu, zaburzeń snu, obniżonej odporności systemu immunologicznego w sytuacjach stresu (Mushtaq i in., 2014). Poczucie dobrostanu psychicznego i poczucia zdrowia jest zależne od spostrzeganego

wsparcia społecznego i przekonania o posiadaniu silnych więzi. Zdaniem Urbana (2007) poczucie osamotnienia i odrzucenia stanowi istotny czynnik ryzyka zaburzeń zachowania prowadzących do niedostosowania społecznego i ostatecznie – przestępczości.

W przypadku osób osadzonych badań na temat ich poczucia osamotnienia było stosunkowo niewiele, choć w ostatnich latach poświęcono dużo uwagi kwestii posiadanych zasobów podmiotowych i społecznych w tej grupie, które determinują wewnętrzną samotność (Mushtaq i in., 2014). Wyższy poziom niedostosowania społecznego wiąże się z bardziej negatywnym obrazem Ja i niższą samooceną (Wysocka i Ostafińska-Molik, 2014). Osadzeni manifestują niski poziom poczucia własnej skuteczności (Belniak, 2014; Niewiadomska i Chwaszcz, 2010), niski poziom sprężystości psychicznej (Jaworska, 2012; Konaszewski i Kwadrans, 2017), destruktywne i emocjonalne strategie radzenia sobie ze stresem (Niewiadomska i Chwaszcz, 2010; Belniak, 2014) oraz niski poziom spostrzeganego wsparcia społecznego. Udowodnione badaniami deficyty w zakresie zasobów podmiotowych pozwalają przewidywać, że może to być związane z poczuciem osamotnienia, a także z obiektywną izolacją społeczną.

Przyczyn poczucia samotności poszukuje się w czynnikach zewnętrznych (cywilizacyjno-kulturowych, środowiskowych i rodzinnych) oraz wewnętrznych – osobowościowych (wymienionych wcześniej). Warto podkreślić, że dotychczasowe badania z zakresu resocjalizacji penitencjarnej koncentrowały się głównie na analizie obiektywnych wskaźników samotności w zakładzie karnym, takich jak: rygor zakładu karnego, stopień izolacji społecznej, posiadanie rodziny i grupy odniesienia, stosowane metody resocjalizacji oraz klimat społeczny instytucji. Kara pozbawienia wolności z założenia ma odizolować przestępcę od reszty społeczeństwa w ramach realizacji celu prewencji osobistej (niedopuszczenie do popełnienia kolejnego przestępstwa) i prewencji społecznej (ochrona społeczeństwa przed przestępczością). Stopień, w jakim kara kryminalna realizowała izolację przestępcy, ewoluowała na przestrzeni wieków, począwszy od form bardzo radykalnych i surowych (kara lochu, kara więzy, zesłanie na tereny słabo zaludnione) do współczesnych form resocjalizacji zakładających potrzebę socjalizacji więźniów (Niewiadomska, 2016; Kuształ i Franczyk, 2020; Machel, 2020; Pageau i in., 2022).

Brakuje opracowań łączących czynniki osobowościowe osadzonych z ich subiektywnym odczuciem osamotnienia. Jednocześnie występujące w badaniach sprzężone zależności pomiędzy poczuciem alienacji i agresją uzasadniają potrzebę analizy tego tematu w proponowanych metodach resocjalizacji. Brakuje także badań osobowości osadzonych w zakładach karnych w modelu Wielkiej Piątki, poza nielicznymi (Niewiadomska, 2007; Chańko-Kraszewska, 2021).

PROBLEM I CEL BADAŃ

Odwołując się do aktualnego stanu badań, podjęto próbę analizy ukierunkowanej na sprawdzenie powiązań między poczuciem osamotnienia osób odbywających karę pozbawienia wolności a ich cechami osobowości w kontekście koncepcji Wielkiej Piątki.

Problem badawczy sformułowano w postaci pytania: Jaka zależność istnieje między poczuciem osamotnienia mierzonym za pomocą Skali UCLA a cechami osobowości w kategoriach NEO-FFI osób odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i recydywistów?

Ze względu na diagnostyczny charakter postawionego problemu nie sformułowano hipotezy badawczej, tym bardziej że nie było badań, które analizowałyby zależności powyższych zmiennych. W dotychczasowych eksploracjach potwierdzono nasilony lęk u osób odczuwających samotność (Chodkiewicz i Świątkowska, 2007; Czerwińska-Jakimiuk, 2012) oraz wysoki poziom introwersji (Kmieciak-Baran, 1995).

METODA BADAŃ I CHARAKTERYSTYKA PRÓBY

Do udzielenia odpowiedzi na niniejsze pytanie w procedurze badawczej zastosowano następujące narzędzia psychometryczne.

Kalifornijska Skala Poczucia Osamotnienia (UCLA – Russell i in., 1980; za: Rembowski, 1992) – do pomiaru poczucia osamotnienia. Jest to wielowymiarowa, czterostopniowa skala składająca się z 20 pozycji (itemów), dostarczająca informacji o wyniku ogólnym i trzech sferach funkcjonowania jednostki: *Poczucia braku bliskiego, osobistego kontaktu z innymi osobami* (PBB) (*intimate others*), *Zerwania społecznych więzi z ludźmi* (ZSWL) (*social others*), *Przynależności do grupy społecznej* (PGS) (*belonging affiliation*) – opisuje niski poziom uspołecznienia i poczucie braku przynależności do grupy (uspołecznienie). Skala jest powszechnie stosowana, charakteryzuje się wysoką rzetelnością i diagnostycznością.

Kwestionariusz NEO-FFI (Costa Jr i McCrae; za: Oleś, 2000) jest przeznaczony do badania młodzieży i dorosłych zarówno grupowo, jak i indywidualnie. Diagnostuje za pomocą 60 twierdzeń cechy osobowości uwzględnione w popularnym modelu pięcioczynnikowym, określanym jako model Wielkiej Piątki w zakresie: neurotyczności (NEU), ekstrawersji (EKS), otwartości na doświadczenie (OTW), ugodowości (UGO) i sumienności (SUM). Posiada zadowalające parametry drobni psychometrycznej (Zawadzki i in., 1998).

Badania przeprowadzono w Zakładzie Karnym w Białej Podlaskiej oraz oddziale zewnętrznym w Zabłociu. Badaniami objęto 84 mężczyzn w wieku od 20 do 69 lat skazanych prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności, w tym 42 skazanych po raz pierwszy i 42 po raz kolejny. Osoby badane wyraziły świadomo-

mą zgodę na badania. Zostały poinformowane o ich naukowym charakterze, pełnej anonimowości i możliwości rezygnacji w dowolnym momencie badań. Wyniki przeprowadzonych badań zostały zakodowane. W toku zaś dalszych analiz nie posługiwano się danymi osobowymi zgodnie z zasadami zawartymi w rozporządzeniach RODO z 2016 roku. Wyniki zostały opracowane w programie STATISTICA.

Szczegółowe dane socjodemograficzne badanych grup mężczyzn znajdują się w tabeli 1.

Tabela 1.
Dane socjodemograficzne badanych osób

Zmienna	Grupa osób osadzonych pierwszy raz (n = 42)	Grupa osób z recydywą (n = 42)	p
Wiek M (SD), przedział 2–69	32,17 (10,04)	33,50 (9,89)	,541
Miejsce zamieszkania – n (%)			,594
Wieś	8 (19,05)	10 (23,81)	
Miasto	34 (80,95)	32 (76,19)	
Stan cywilny – n (%)			
Samotny	30 (71,43)	28 (66,67)	
Żonaty	8	9	
Rozwiedziony	4	4	
Konkubent	0	1	
Dzieci – n (%)			1,000
Tak	19 (45,24)	19 (45,24)	
Nie	23 (54,76)	23 (54,76)	
Liczba lat wykształcenia M (SD), przedział 3–18	11,05 (2,45)	10,67 (1,92)	,429
Religijność – n (%)			,110
Tak	36 (85,71)	30 (71,43)	
Nie	6	12 (28,57)	

Źródło: opracowanie własne.

Dokonane porównania wskazują na brak istotnych różnic pomiędzy badanymi grupami. Większość ze skazanych pochodzi z miasta, a zaledwie 19,05–23,81% ze wsi. Taki rozkład może wynikać zarówno z większej częstotliwości czynów przestępczych, jak i z większej ich wykrywalności. Średnia wieku wskazuje, że mężczyźni w obu grupach są w wieku wczesnej dorosłości, która zazwyczaj wiąże się ze stabilizacją osobistą i zawodową. Tymczasem wszyscy badani nie pracują zawodowo, jeśli tak, to jedynie dorywczo, co również przekłada się na ich status socjoekonomiczny. Zaledwie ok. 20,0% w obu grupach pozostaje w formalnym

związku małżeńskim, podczas gdy 45,24% posiada dzieci. Jednocześnie większość osadzonych uważa się za osoby religijne, co pozostaje w jawnej sprzeczności z ich stosunkiem do norm prawnych i ich kontekstu moralnego.

PROCEDURA ANALIZY DANYCH

Do ustaleniu osobowościowych uwarunkowań poczucia osamotnienia osadzonych wykorzystano analizę regresji wielorakiej krokowej w obszarze trzech komponentów poczucia osamotnienia oraz ich wyniku globalnego (tabele 5–12), wcześniej jednak poziomy poczucia samotności i nasilenia cech osobowości w badanych grupach określono za pomocą testu *t*-Studenta dla par niezależnych (tabela 2), a korelacje między tymi zbiorami danych za pomocą testu *r*-Pearsona (tabele 3–4). Wyniki zostały opracowane w programie Statistica 13.3.

WYNIKI

Analiza danych liczbowych przedstawionych w tabeli 2, odnoszących się do zmiennej wyjaśnianej poczucia osamotnienia, wykazała brak istotnego zróżnicowania porównywanych grup w tym zakresie (wynik globalny), a różnica na poziomie istotności statystycznej między nimi znajduje się jedynie w obrębie poczucia przynależności do grupy społecznej (PGS), gdzie osoby po raz kolejny odsiadujące wyrok więzienia w istotnie wyższym nasileniu niż osoby będące w więzieniu po raz pierwszy ujawniają braki w poczuciu uspołecznienia i przynależności do grupy, wskazując tym samym, że czują się samotnie, nie mogąc znaleźć towarzystwa, gdy tego chcą lub potrzebują. Silniej wyrażają przekonanie, że nie pasują do otaczających ich ludzi, ponieważ nie mają z nimi zbyt wiele wspólnego, nie czują się częścią tejże grupy. W skalach PBB i ZWSL osoby skazane po raz pierwszy osiągnęły wyniki niższe niż recydywiści, choć nieosiągające istotności statystycznej, co oznacza podobny poziom odczuwania braku bliskiego, osobistego kontaktu z grupą, poczucia większego niezrozumienia, opuszczenia i odizolowania od innych, przekonania, że ich poglądy i zainteresowania nie są podzielane przez grupę oraz poczucie braku osób, z którymi byłyby mocno emocjonalnie związane, z którymi czułyby się blisko i które by je rozumiały, do których mogłyby się zwrócić, gdy są w potrzebie. Brak istotnych różnic stwierdzono w wyniku ogólnym skali UCLA, czyli ogólny poziom poczucia osamotnienia w grupach jest podobny.

Tabela 2.
Porównanie UCLA i NEO-FFI

Zmienna	Grupa osób osadzonych pierwszy raz (n = 42)	Grupa osób z recydywą (n = 42)	p
<i>Samotność (UCLA) M (SD)</i>			
PBB	25,98 (5,00)	25,26 (4,78)	,505
ZSWL	12,50 (3,31)	11,59 (3,29)	,169
PGS	15,12 (2,78)	16,67 (2,37)	,007**
OGÓŁEM	53,60 (5,87)	53,43 (5,82)	,896
<i>Osobowość (NEO-FFI) M (SD)</i>			
NEU	31,76 (6,85)	32,26 (7,47)	,699
EKS	38,07 (8,35)	41,55 (5,58)	,028*
OTW	34,86 (6,86)	35,79 (5,28)	,489
UGO	36,29 (7,79)	37,64 (5,35)	,355
SUM	37,24 (7,17)	40,90 (7,17)	,005**

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone badania ujawniły również istotne statystycznie różnicowanie między porównywanymi grupami w zakresie dwóch wymiarów osobowości spośród pięciu czynników Wielkiej Piątki. Recydywiści wykazują wyższy poziom ekstrawersji i sumienności niż ma to miejsce w przypadku osób skazanych po raz pierwszy. Oznacza to, że ujawniają większą potrzebę interakcji społecznych oraz dysponują wyższym poziomem aktywności i energii, zapotrzebowaniem na działanie i aktywność w poszukiwaniu wrażeń. Jednocześnie, co jest dość zaskakujące, uzyskują wyższe wyniki w skali sumienności, czyli charakteryzują się wyższym poziomem zorganizowania, wytrwałości i motywacji, a zatem odpowiedzialnością, wytrwałością w dążeniu do celu, uporządkowaniem i rozważą w planowaniu i podejmowaniu zadań. Pomimo osiągania przez te osoby wyższych wyników w skalach Neurotyczności, Otwartości i Ugodowości różnice nie osiągają poziomu istotności statystycznej. Wskazuje to nie tylko na podobny poziom podatności na doświadczanie negatywnych emocji, ale i gotowość na przeżywanie nowych doświadczeń, poznawanie nowych rzeczy, ciekawość czy też zaufanie do innych, skromność i skłonność do dokonywania ustępstw.

Kolejnym etapem badań było zastosowanie analizy regresji wielorakiej krokowej, umożliwiającej określenie układu zmiennych wyjaśniających, tutaj cech osobowości, które mają znaczenie w wyjaśnianiu zmiennej wyjaśnianej poczucia osamotnienia oraz oszacowanie siły związku między nimi w tak skonstruowanym modelu regresyjnym.

Tabela 3.

Współczynniki korelacji *r*-Pearsona: UCLA, NEO-FFI, grupa osób pierwszy raz skazanych

Skala	PBB	ZSWL	PGS	OGÓŁEM
NEU	0,29*	0,08	0,25	0,28*
EKS	-0,17	0,37**	0,30*	0,06
OTW	-0,03	0,30*	0,28*	0,19
UGO	-0,25	0,49***	0,35*	0,09
SUM	-0,14	0,41**	0,12	0,04

* $p < ,05$; ** $p < ,01$; *** $p < ,001$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4.

Współczynniki korelacji *r*-Pearsona: UCLA, NEO-FFI, grupa osób z recydywą

Skala	PBB	ZSWL	PGS	OGÓŁEM
NEU	0,36*	-0,36*	-0,27	0,19
EKS	-0,23	0,10	0,01	0,04
OTW	-0,10	-0,24	-0,15	-0,08
UGO	0,23	-0,18	0,15	0,27
SUM	-0,07	-0,07	-0,04	0,06

* $p < ,05$

Źródło: opracowanie własne.

Analiza korelacji pomiędzy wynikami UCLA i NEO-FFI ujawniła zróżnicowane zależności w obu grupach na poziomie umiarkowanym. W grupie osób skazanych po raz pierwszy poczucie zerwania więzi z ludźmi (ZSWL) oraz poczucie przynależności do grupy (PGS) korelują pozytywnie z ekstrawersją. Zależność ta wynika z faktu, że osoby ekstrawertywne mają wyższe zapotrzebowanie na liczne kontakty społeczne, które nie mogą być realizowane w warunkach izolacji więziennej. Poczucie zerwania więzi wiąże się także z wyższymi wynikami w zakresie ugodowości i sumienności, co oznacza, że osoby bardziej pozytywnie nastawione do innych ludzi oraz bardziej umotywowane do działania odczuwają bardziej dotkliwie wyrwanie z naturalnego otoczenia. Ugodowość w sposób umiarkowanie pozytywny wiąże się z poczuciem braku bliskiego kontaktu z ludźmi. W grupie re-

cydywistów tylko neurotyczność jest powiązana w sposób pozytywny z poczuciem braku bliskiego kontaktu i negatywny z poczuciem zerwania kontaktu z innymi ludźmi. Osoby neurotyczne cierpiące na liczne lęki i zaburzenia psychosomatyczne w trudnych sytuacjach potrzebują przede wszystkim bliskich relacji intymnych, natomiast mniej ważne są dla nich kontakty w sytuacjach ekspozycji społecznej.

Tabela 5.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej PBB – grupa osób skazanych po raz pierwszy

Zmienna zależna PBB		$R = 0,67; R2 = 0,45; F(3,37) = 10,08; p <,000^{***}$			
		β	B	t	P
	NEU	0,89	0,63	5,05	,000 ^{***}
UCLA	UGO	-0,53	-0,33	-2,62	,012 [*]
	SUM	-0,37	-0,29	-1,64	,108

* $p <,05$; *** $p <,001$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej ZSWL – grupa osób skazanych po raz pierwszy

Zmienna zależna ZSWL		$R = 0,60; R2 = 0,37; F(3,37) = 7,14; p <,000^{***}$			
		β	B	t	p
UCLA	UGO	0,54	0,23	2,48	,017 [*]
	NEU	-0,52	-0,24	-2,71	,010 [*]
	SUM	0,35	0,16	1,47	,150

* $p <,05$; *** $p <,001$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej PGS – grupa osób skazanych po raz pierwszy

Zmienna zależna PGS		$R = 0,54; R^2 = 0,29; F(4,36) = 3,64; p < ,013^*$			
		β	B	t	p
	UGO	0,44	0,16	1,58	,121
UCLA	SUM	-0,94	-0,36	-2,85	,007**
	OTW	0,50	0,20	1,94	,060
	EKS	0,35	0,29	1,20	0,238

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej OGÓŁEM – grupa osób skazanych po raz pierwszy

Zmienna zależna OGÓŁEM		$R = 0,43; R^2 = 0,18; F(3,26) = 1,94; p > ,311$			
		β	B	t	p
	NEU	0,44	0,38	1,71	,099
UCLA	SUM	-0,62	-0,51	-1,82	,080
	OTW	0,43	0,33	1,29	,210

Źródło: opracowanie własne.

W modelach stworzonych dla grupy osób skazanych po raz pierwszy, wyjaśniających od 45% do 29% zmienności zmiennych wyjaśnianych poczucia osamotnienia, znalazło się od jednego do dwóch wskaźników osobowości na poziomie statystycznej istotności (tabele 5–7), oprócz modelu dla całej grupy (tabela 8). Należy zatem sądzić, że wzrostowi wartości *Poczucia braku bliskiego, osobistego kontaktu z innymi osobami* (PBB) towarzyszy wprost proporcjonalny wzrost nasilenia neurotyzmu, a odwrotnie proporcjonalna ugodowość, czyli zaufanie do innych, skromność, skłonność do dokonywania ustępstw oraz prostolinijność. Odwrotna sytuacja ma miejsce w modelu zmiennej *Zerwania społecznych więzi z ludźmi* (ZSWL), która wprost proporcjonalnie koreluje z cechą ugodowości, a nie tworzy fuzji z cechą neurotyczności. Odwrotnie proporcjonalnie wzrostowi lub spadkowi wartości *Przynależności do grupy społecznej* (PGS) towarzyszy cecha sumiennosci, czyli stopień zorganizowania, wytrwałości i motywacji. Wprost proporcjonalnie zaś z korelacją na poziomie zbliżonym do istotnego sytuuje się cecha otwartości,

jako gotowość na przeżywanie nowych doświadczeń, poznawanie nowych rzeczy czy też ciekawość.

Tabela 9.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej PBB – grupa osób z recydywą

Zmienna zależna PBB		$R = 0,51; R^2 = 0,26; F(4,37) = 3,22; p < ,023^*$			
		β	B	t	p
UCLA	NEU	0,22	0,23	1,35	,184
	EKS	-0,28	-0,24	-1,45	,156
	UGO	0,41	0,37	2,10	,050*
	SUM	-0,22	-0,28	-1,09	,281

* $p < ,05$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej ZSWL – grupa osób z recydywą

Zmienna zależna ZSWL		$R = 0,51; R^2 = 0,26; F(4,37) = 3,22; p < ,023^*$			
		β	B	t	p
UCLA	NEU	-0,33	-0,23	-2,21	,033*
	OTW	-0,17	-0,11	-1,18	,246

* $p < ,05$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej PGS – grupa osób z recydywą

Zmienna zależna PGS		$R=0,47 R^2=0,22 F(4,37)=2,65 p <,048^*$			
		β	B	t	p
UCLA	NEU	-0,47	-0,23	-2,72	,009**
	UGO	0,50	0,22	2,58	,014*
	EKS	-0,22	-0,09	-1,26	,216
	OTW	-0,16	-0,07	-1,05	,300

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12.

Podsumowanie regresji zmiennej zależnej OGÓŁEM – grupa osób z recydywą

Zmienna zależna OGÓŁEM		R = 0,33; R ² =0,11; F(2,51) = 3,18; p > ,300			
		β	B	t	p
UCLA	UGO	0,35	0,34	2,44	,018*
	OTW	-0,21	-0,24	-1,50	,139

* p < ,05

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast w modelach utworzonych dla grupy osób skazanych po raz kolejny wskaźniki zmienności zmiennych wyjaśnianych poczucia osamotnienia są znacznie niższe, bo od 26% do 22%. Spośród pięciu wymiarów NEO-FFI jedynie dwa z nich: neurotyczność i ugodowość znalazły się w ujawnionych modelach, jako statystycznie istotne (tabele 9–12). O ile w grupie osób osadzonych po raz pierwszy, predyktorami *Zerwania społecznych więzi z ludźmi* (ZSWL) były wprost proporcjonalnie cecha ugodowości, a odwrotnie proporcjonalnie cecha neurotyczności, o tyle w niniejszej grupie osób z recydywą, ten wzorzec zależności charakteryzuje dyspozycję *Przynależności do grupy społecznej* (PGS). Natomiast wzrostowi wartości *Poczucia braku bliskiego, osobistego kontaktu z innymi osobami* (PBB) towarzyszy wprost proporcjonalny wzrost zaufania do innych, skromność, skłonność do dokonywania ustępstw oraz prostolinijność, czyli odwrotnie niż w porównywanej z nią grupą osób skazanych po raz pierwszy. Właśnie cecha ugodowości jest tutaj najważniejszym predyktorem poczucia samotności, na co wskazuje model zmiennej OGÓŁEM (tabela 12). W modelu zaś zmiennej *Zerwania społecznych więzi z ludźmi* (ZSWL) odwrotnie powiązana jest cecha stabilności emocjonalnej, czyli podatności na doświadczanie negatywnych emocji takich jak lęk, gniew, smutek czy poczucie winy.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Celem prezentowanych badań było zanalizowanie osobowościowych korelatów i predyktorów poczucia osamotnienia osadzonych w zakładzie karnym po raz pierwszy i na skutek recydywy. Wybór grupy badanej był podyktowany tym, że są to osoby przebywające w warunkach przymusowej izolacji. Cele kary pozbawienia wolności obejmują prewencję osobistą i społeczną, odstraszenie potencjalnych sprawców oraz odpłatę. Oczywiście obecnie cele te zostały wzbogacone i uzupełnione zadaniami, które mają dokonać pozytywnej zmiany w postawach społeczno-moralnych osadzonych i ich powrót do społeczeństwa. Pomimo humanitary-

zacji warunków więziennych nadal najbardziej dolegliwa jest kwestia deprywacji potrzeb osadzonych szczególnie wolności, miłości, bliskiego kontaktu, aktywności seksualnej (Machel, 2003; Ciosek, 2007).

Analiza zmiennych socjodemograficznych wskazuje, że jest to grupa nieposiadająca wsparcia emocjonalnego i społecznego w postaci kontaktów z osobami bliskimi lub grupą odniesienia. Większość (ok. 80,0%) badanych więźniów nie pozostaje w związku, ze względu na pobyt w zakładzie karnym nie ma kontaktu z dziećmi, którym nie jest w stanie zaspokoić potrzeb emocjonalnych i materialnych. Wszyscy badani nie posiadali stałej pracy, a zatem oprócz braku środków utrzymania nie mieli oni grupy zawodowej, z którą mogliby się identyfikować. Samotność sytuacyjna powoduje samotność wewnętrzną (Mushtaq i in., 2014). Obiektywne wskaźniki kontekstu społecznego sugerowałyby wyższy poziom poczucia osamotnienia.

W prezentowanych badaniach wykorzystano model Wielkiej Piątki, który począwszy od lat 80. ubiegłego wieku zyskał dużą popularność i doczekał się licznych weryfikacji (Oleś, 2000). Koncepcja stworzona na drodze analiz psychometrycznych i leksykalnych charakteryzuje się dużą zwartością i spójnością, syntetycznie ujmując pięć wymiarów osobowości. W dotychczasowych badaniach osobowości przestępców dominowała koncepcja trzyczynnikowa Eysencka wskazująca, że cechami predysponującymi do zachowań niedostosowanych społecznie jest wysoki neurotyzm, ekstrawersja i psychotyzm (Chmielewska-Hampel i Wawrzyniak, 2010). Zwolennicy tej teorii wskazują, że psychotyzm stanowi odwrotność sumienności i ugodowości. Różnice istotne statystycznie ujawniły się w zakresie ekstrawersji i ten wynik można uznać za zgodny z dotychczasowymi badaniami wskazującymi na to, że ekstrawersja jest czynnikiem ryzyka przestępczości oraz sumienności, które są dość nietypowe. Można jednak uznać, że doświadczenia prizonizacji wymagają wytrwałości i motywacji w budowaniu sobie pozycji w grupie współosadzonych (Ciosek, 2007). Efektem procesu prizonizacji są strategie przystosowania się osadzonych do warunków więziennych opisane przez Goffmana: wycofanie, bunt, zadomowienie, konwersja, zimna kalkulacja (Ciosek, 2007). Chańko-Kraszewska (2021) analizując zależności pomiędzy wynikami Neo-FF a strategiami adaptacji do warunków więziennych, nie wykazała pozytywnego związku pomiędzy strategią wycofania a neurotyzmem, uzyskała natomiast ujemną zależność pomiędzy ekstrawersją i buntem, zadomowieniem a ugodowością. Niewiadomska (2007) zaś dokonywała analizy związków wymiarów Wielkiej Piątki z potencjałem adaptacyjnym osadzonych, wskazując na stosunkowo niewielkie znaczenie neurotyczności na poprawę moralną, natomiast znaczące zależności dotyczyły pozostałych wymiarów tzn. ekstrawersji, sumienności, ugodowości i otwarcia na doświadczenie. W prezentowanym projekcie spośród badanych cech osobowości wystąpiły zależności, które w dużym stopniu są zbieżne z dotychczasowym stanem badań, ale również takie, które są dość zaskakujące i w związku

z tym wymagają dalszych analiz, jak chociażby to, że np. wysoka neurotyczność i ekstrawersja powinny nasilać poczucie osamotnienia, gdy tymczasem psychozizm już niekoniecznie, co tylko potwierdza potrzebę projektowania kolejnych badań i analiz z tego zakresu problemowego.

WNIOSKI

W grupie osób skazanych po raz pierwszy stwierdzono więcej pozytywnych zależności istotnych pomiędzy aspektami poczucia osamotnienia a wymiarami Wielkiej Piątki, w grupie recydywistów jedna zależność pomiędzy neurotycznością a zerwaniem społecznych więzi była negatywna. W grupie skazanych po raz pierwszy modele regresji wielokrotnej ujawniły wprost proporcjonalną moc predykcyjną neurotyczności dla poczucia braku bliskiego kontaktu, a odwrotnie proporcjonalną dla zerwania więzi. Odwrotne znaki charakteryzowały w obu modelach moc predykcyjną ugodowości. Ponadto w odniesieniu do poczucia niskiego uspołecznienia negatywną moc predykcyjną ujawniono dla sumienności. W grupie recydywistów cecha ugodowości przepowiada wprost proporcjonalnie wszystkie aspekty poczucia osamotnienia poza zerwaniem więzi (ZSWL). Natomiast neurotyczność odwrotnie proporcjonalnie jest predyktorem tej zmiennej.

Analiza cech osobowych osób osadzonych stanowi ważny element diagnozy penitencjarnej, która pozwala ocenić poziom niedostosowania społecznego, jego przyczyny i podatność na resocjalizację. Diagnoza ta jest brana pod uwagę przy decyzji o kierowaniu skazanych do określonego typu, rodzaju zakładu karnego oraz systemu odbywania kary (Friedrich, 2015).

W związku z podjętym zakresem można wskazać na potrzebę uspołeczniania osadzonych za pomocą różnorodnych metod, takich jak: aktywizacja zawodowa, kształcenie, zajęcia kulturalno-oświatowe, terapia oraz kontakty z rodziną i środowiskiem zewnętrznym (Niewiadomska, 2016; Kusztal i Franczyk, 2020). Wszelka aktywność o charakterze intelektualnym lub/i fizycznym zapobiega beczynności i niweluje poczucie samotności. Podkreślają to współczesne koncepcje resocjalizacji, jak chociażby koncepcja twórczej resocjalizacji Konopczyńskiego (2014). Również wsparcie społeczne dla procesu resocjalizacji i zmiana postaw społecznych wobec osób opuszczających zakład karny pozwoli zapobiegać stygmatyzacji i odrzuceniu oraz sprzyjać procesowi reintegracji społecznej.

OGRANICZENIA BADAŃ

Przeprowadzone badania wskazują na potrzebę różnicowania w badaniach statusu prawnego skazanych (liczba wyroków), zasadność wyodrębnienia aspektów

poczucia osamotnienia oraz potrzebę badania zmiennych z modelu Wielkiej Piątki. Wskazane byłoby kontynuowanie tego kierunku eksploracji z uwzględnieniem większej grupy skazanych w różnych warunkach organizacyjnych (zakładach otwartych, zamkniętych, półotwartych) i uwzględnieniem większej ilości zmiennych demograficznych. W resocjalizacji penitencjarnej należy także uwzględnić działania, których celem jest łagodzenie skutków przymusowej izolacji i związanej z nią deprivacji potrzeb w warunkach więziennych (Skibińska, 2017).

Ograniczeniem badań w zakładach karnych jest utrudniony dostęp do tej grupy ze względów formalnych. Ponadto nawet po uzyskaniu takiego dostępu skłonienie osadzonych do pełnej współpracy w trakcie badań wymaga od badacza dużej wprawy w nawiązywaniu kontaktu. Zawsze należy się także liczyć z utrudnieniami w zrozumieniu treści pytań w kwestionariuszu oraz problemami w koncentracji uwagi w trakcie badań. Problemy te wymagają w przyszłości znalezienia przejrzystych procedur umożliwiających poznanie tej grupy osób.

BIBLIOGRAFIA

- Belniak, K. (2014). Poczucie kontroli u sprawców przestępstw agresywnych. *Acta Universitatis Lodiensis*, 18, 31–44.
- Biegasiewicz, M. (2010). Poczucie alienacji a wsparcie społeczne u nieletnich. *Studia Psychologica*, 10(2), 125–150.
- Chańko-Kraszewska, A. (2021). Osobowościowe uwarunkowania skazanych a proces ich adaptacji do warunków izolacji więziennej. *Resocjalizacja Polska*, 22. <http://doi.org/10.22432?pjsr2021.22.35>
- Chmielewska-Hampel, A., Wawrzyniak, M. (2010) Depresja i psychotyzm u więźniów. *Przegląd Więziennictwa*, 66, 77–85.
- Chodkiewicz, J., Świątkowska, M. (2007). Poczucie osamotnienia a wsparcie społeczne i zadowolenie z życia u mężczyzn uzależnionych od alkoholu. *Acta Lodiensis Folia Psychologica*, 11, 81–95.
- Ciosek, M. (2007). Resocjalizacja w zakładach karnych. W B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja* (s. 318–397). PWN.
- Czerwińska-Jakimiuk, E. (2012). Poczucie alienacji u młodzieży a jego osobowościowe i społeczne korelaty. *Normy, Dewiacje i Kontrola Społeczna*, 13, 357–373.
- Dołęga, Z. (2003). Samotność młodzieży – analiza teoretyczna i studia empiryczne. Wyd. UOE.
- Friedrich, W. (2015). Diagnoza penitencjarna sprawców przestępstw. *Resocjalizacja Polska*, 9, 43–54.
- Heiman, T., Margalit, M. (1998). Loneliness, depression, and social skills among students with mild mental retardation in different educational settings. *Journal of Special Education*, 32(3), 154–163.
- Jakubik, A., Kraszewska, E. (2002). Zespół alienacyjny u mężczyzn uzależnionych od alkoholu. *Alkoholizm i Narkomania*, 15(1), 95–106.

- Jaworska, A. (2012). *Leksykon resocjalizacji*. Impuls.
- Jędrzejko, M., Morańska, D. (2011). Uzależnienie czy cyber-zaburzenie? W M. Walancik, J. Hroncowa (red.), *Pedagogika społeczna wobec procesów żywiołowych i zachowań ryzykownych* (s. 107–131). PWN.
- Karbowska, M. (2012). Samotność w świetle teorii przywiązania. *Studia Psychologiczne*, 4, 27–38.
- Kmiecik-Baran, K. (1995). *Poczucie alienacji: destruktywne i konstruktywne sposoby minimalizacji*. Wyd. UG.
- Konaszewski, K., Kwadrans, Ł. (2017). Prężność psychiczna a wsparcie społeczne w grupie młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Badania pilotażowe. *Resocjalizacja Polska*, 13, 163–173. <http://doi.org/10.22432/pjsr.2017.13.11>
- Konopczyński, M. (2014) Metody twórczej resocjalizacji: Zarys koncepcji rozwijania potencjałów. *Resocjalizacja Polska*, 7, 13–28.
- Kuszał, J., Franczyk, E. (2020) Loneliness in penitentiary isolation in social rehabilitation. *Studia z Teorii Wychowania*, 31, 245–262.
- Lipiński, S. (2001). Poziom poczucia alienacji u nieletnich w zakładach resocjalizacyjnych. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica*, 5, 25–34. <http://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3657>
- Machel, H. (2020). Resocjalizacja penitencjarna: istota, dylematy terminologiczne, społeczny sens, kilka uwag teoretycznych i kadrowych. *Resocjalizacja Polska*, 1, 174–192.
- Machel, H. (2003). *Wieżenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*. Wyd. UG.
- Medora, N.P., Woodward, J.C. (2001). Factors associated with loneliness among alcoholics in rehabilitation centers. *The Journal of Social Psychology*, 13(6), 769–779.
- Mushtaq, R., Shoib, S., Shah, T., Mushtaq, S., (2014). Relation between loneliness, psychiatric disorders and physical health? a review on the psychological aspects of loneliness. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 8(9), 1–3. <http://doi.org/10.7860/JCDR/2014/10077.4828>
- Niewiadomska, I. (2007). *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności*. Lublin.
- Niewiadomska, I. (2016). Polski model resocjalizacji penitencjarnej, Teka Komisji Prawniczej Oddział w Lublinie, 100–122.
- Niewiadomska, I., Chwaszcz, J. (2010). *Jak skutecznie zapobiegać karierze przestępczej?* Drukarnia TEKST.
- Oleś, M. (2006). Psychologiczna charakterystyka dzieci o wysokim i niskim poczuciu osamotnienia. *Roczniki Psychologiczne*, 1, 121–140.
- Oleś, P. (2000). Kontrowersje wokół „Wielkiej Piątki”. *Czasopismo Psychologiczne*, 6(1–2), 7–18.
- Pageau, F., Seaward, H., Habermeyer, E., Elger, B., Wangmo, T. (2022). Loneliness and social isolation among older person in a Swiss secure institution; a qualitative study. *BMC Geriatrics*, 90. <http://doi.org/10.1186?s12877-022-02764-7>

- Printstein, M.J., Cheah, Ch.S.L., Guyer, A.E. (2005). Peer Victimization, Cue Interpretation, and Internalizing Symptoms: Preliminary Concurrent and Longitudinal Findings for Children and Adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescence Psychology*, 1(34), 11–24. http://doi.org/10.1207/s15374424jccp3401_2
- Reintjes, A., Stegge, H., Terwogt, M.M. (2006). Children's Coping with Peer Rejection: The Role of Depressive Symptoms, Social Competence, and Gender. *Infant and Child Development*, 15, 89–107. <http://doi.org/10.1002/ICD.435>
- Rembowski, J. (1992). *Samotność*. Wyd. UG.
- Rębisz, S., Sikora, I., Smoleń-Rębisz, K. (2016). Poczucie samotności a poziom uzależnienia od Internetu wśród adolescentów. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 1(15), 90–98. <http://doi.org/10.15584/eti.2016.1.13>
- Sendyk, M. (2011). Osamotnienie jako konsekwencja zaburzeń więzi emocjonalnych w rodzinie *Wychowanie w Rodzinie*, 4, 139–150.
- Sharabi, A., Levi, U., Margalit, M. (2012). Children's Loneliness, Sense of Coherence, Family Climate, and hope: Developmental Risk and Protective Factors. *The Journal of Psychology*, 146(1–2), 61–83.
- Shaughnessy, K., (2008). Loneliness in Children. *Journal of Jewish Communal Service*, 83(2/3), 194–200.
- Skibińska, B. (2017). „Skazani na samotność” o konsekwencjach izolacji społecznej w wybranych kontekstach. *Studia Edukacyjne*, 44, 265–284. <http://doi.org/10.14746/se2017.44.16>
- Storch, E.A., Brassard, M.R., Masia-Warner, C.L. (2003). The relation of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescence. *Child Study Journal*, 33, 1–18.
- Szafrańska, K. (2017). The issue of loneliness and isolation of youths, youth detention center charges. *Resocjalizacja Polska*, 13, 181–198. <http://doi.org/10.22432/pjsr.2017.13.13>
- Szczupał, B. (2005). Poczucie samotności dziecka przewlekle chorego jako problem pedagogiczny. W A. Klinik, J. Rottemund Z. Gajdzica (red.), *Edukacja – socjalizacja – autonomia w życiu osoby niepełnosprawnej* (s. 109–118). Impuls.
- Szwejka, Ł. (2011). Odrzucenie rówieśnicze – przesłanki dla praktyki pedagogicznej na terenie szkoły. W W. Ambrozik, A. Kieszkowska (red.), *Tożsamość grupowa dewiantów a ich reintegracja społeczna* (s. 143–151). Impuls.
- Tomaszek, K., Tucholska, S. (2012). Psychospołeczne następstwa poczucia alienacji u młodzieży. *Pedagogika Christiana*, 2(30), 163–178.
- Tracz, M. (2010). Samotność a poczucie koherencji wychowanków domu dziecka. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 19, 75–87.
- Urban, B. (2007). *Zaburzenia w zachowaniu i niedostosowanie społeczne w świetle współczesnych wyników badań*. W B. Urban, J.M. Stanik, *Resocjalizacja* (s. 136–167). Tom 1. PWN.
- Valvidia, I.A., Schneider, B.H., Chavez, K.L., Chen, X. (2004). Social withdrawal and maladjustment in a very group-oriented society. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 219–228. <http://doi.org/10.1080/01650250544000008>

- Witviet, M., Brendgen, M., van Lier, P.A.C., Koot, H., Vitaro, F. (2010). Early adolescent depressive symptoms: prediction from clique isolation, loneliness, and perceived social acceptance. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 1045–1056. <http://doi.org/10.1007/s10802-010-9426-x>
- Wyczesany, J. (2001). Samotność młodzieży w kontaktach z rodzicami i nauczycielami. W W. Kwiecińska, M.J. Szymański (red.), *Młodzi a dorośli. Napięcie między socjalizacją a wychowaniem* (s. 59–68). Akademia Pedagogiczna.
- Wysocka, E., Ostafińska-Molik, B. (2014). Wybrane determinanty polaryzacji samooceny w grupie wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych i Socjoterapeutycznych. *Resocjalizacja Polska*, 12, 119–144. <http://doi.org/10.22.432/pjsr.2016.12.09>
- Zawadzki, B., Strelau, J., Szczepaniak, P., Śliwińska, M. (1998). *Inwentarz osobowości Paula T. Costy JR i Roberta R.M. McCrae*. Pracownia Testów Psychologicznych PTP.

PERSONALITY DETERMINANTS OF THE SENSE OF LONELINESS AMONG PRISONERS IN THE FIVE-FACTOR MODEL OF PERSONALITY

Introduction: The sense of loneliness and loneliness are phenomena connected with human social development and they demand interdisciplinary analysis of philosophical, sociological and psychoeducational types.

Research Aim: The aim of the paper is the analysis of the personality conditioning of loneliness in the context of the Big Five theory.

Method: Two groups of 42 people were investigated: one group consisted of the first time sentenced, second consisted of recidivists. They were investigated with two questionnaires: UCLA and NEO-FFI.

Results: Significant differences were found between groups in extraversion, conscientiousness, and low belief of belonging to a social group. Higher scores were achieved by recidivists. More significant correlations between variables of Big Five and loneliness dimensions were obtained in the group of first time sentenced, whereas in the group of recidivists significant correlations concerned only extraversion. Models of multiple regression revealed significant prediction power of agreeableness for almost all examined aspects of loneliness. The same dependence concerning neuroticism and conscientiousness was revealed but it was observed less often.

Conclusion: Obtained results suggest the need of future exploration aimed at using them in the penitentiary resocialization.

Keywords: sense of loneliness, loneliness, alienation, victimization, addiction, depression, Big Five